

Jan Krajczyński

Małżeństwo z muzułmaninem

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 52/1-2, 175-200

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JAN KRAJCZYŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

MAŁŻEŃSTWO Z MUŻULMANINEM

Treść: Wstęp. – 1. Postawa Kościoła wobec islamu. – 2. Prawo wiernych do zawarcia małżeństwa z muzułmaninem. – 3. Prawo nupturientów do wolności religijnej. – 4. Prawo stron do prawdy. – 5. Zapewnienie opieki duszpasterskiej po zawarciu małżeństwa. – Zakończenie.

Wstęp

Szerokie otwarcie granic międzypaństwowych, masowa emigracja za pracą, poszukiwanie azylu przed prześladowaniami, łatwość przemieszczania się ludzi, mnogość form komunikacji międzyosobowej, szeroko rozwinięta turystyka międzynarodowa, wymiana studentów między uczelniami, rozkwit międzynarodowej wymiany handlowej, rozwój przemysłu z udziałem spółek zagranicznych, masowe zatrudnianie robotników najemnych, realizacja inwestycji gospodarczych poza granicami kraju pochodzenia robotników sprawiają, iż nietrudno dzisiaj w Europie o pluralizm kulturowy i religijny czy nawiązanie bliższych relacji interpersonalnych między przedstawicielami różnych religii. Zdarza się, iż w poszczególnych przypadkach konsekwencją wspomnianych, nowych zjawisk społecznych jest wyrażanie woli zawarcia małżeństwa przez osoby należące do różnych religii oraz pragnienie utworzenia wieloreligijnej wspólnoty życia i miłości małżeńskiej.

Pośród takich wspólnot małżeńskich są również małżeństwa zawierane pomiędzy katolikami i muzułmanami. Wspólnoty takie, w których stronami są przedstawiciele dwóch różnych religii mono-teistycznych – wcale nie wyznających tego samego Boga, jak zdają się twierdzić niektórzy – bez wątplenia stają wobec konkretnych, szczególnych wyzwań małżeńskich, spowodowanych: odmiennym

środowiskiem pochodzenia małżonków, różną mentalnością stron, innym charakterem wychowania małżonków, odrębną duchowością, specyficznymi obowiązkami stanu określonymi przez religie męża i żony. Więcej, przynależność religijna stron determinuje nadto samo podejście narzeczonych do osobistego przygotowania do zawarcia małżeństwa, implikuje ich deklaracje przedślubne, wpływa na sposób postrzegania samego obrzędu zawarcia małżeństwa i życia małżeńskiego.

Wymienione wyżej okoliczności dotyczące małżeństw katolików z muzułmanami implikują określone działania pastoralne i administracyjne świętych szafarzy, które ci winni podjąć dla dobra małżeństwa i dla zapewnienia potomstwu pochodzącemu z takiego związku wychowania w „jedynej prawdziwej religii”¹. Prezentowane opracowanie stanowi próbę określenia poszczególnych obowiązków proboszcza strony katolickiej, która wyraża wolę zawarcia małżeństwa z muzułmaninem², i jej ordynariusza miejsca w zakresie: realizacji przygotowania duszpasterskiego do życia w małżeństwie, stwierdzenia wypełnienia warunków zawarcia małżeństwa z wyznawcą islamu, przeprowadzenia kanonicznego dochodzenia przedślubnego w takim przypadku, formy zawarcia małżeństwa z muzułmaninem, pomocy duszpasterskiej w zakresie realizacji przez takie wspólnoty życia i miłości małżeńskiej obowiązków stanu.

Ponieważ konkretne problemy małżeństw katolików z muzułmanami³ oraz warunki realizacji przez wspomnianych wiernych chrześcijańskich obowiązków stanu małżeńskiego zdają się nadać zalecanej przez Sobór Watykański II postawie: otwartości, dialogu międzyreligijnego i tolerancji charakter zdecydowanie jednostronny i asymetryczny, powstaje nadto kwestia potrzeby krytycznej analizy obowiązujących przepisów prawa kanonicznego, powszech-

¹ Por. Sobór Watykański II, *Dignitatis humanae*, 1.

² Zgodnie z *Instrukcją Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 79, do starania się o stosowne dyspensy, na mocy których można zawrzeć małżeństwo z muzułmaninem, jest kompetentny nie tylko duszpasterz strony katolickiej, ale także ten, na terenie którego zamieszkuje strona niekatolicka [zob. „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 1 (1998), s. 103].

³ Zob. np.: *Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 12. 03. 1999 r. z tytułu podstępnego wprowadzenia w błąd („małżeństwo muzułmanina”)*, „*Jus Matrimoniale*” 11 (2000), s. 241-250; S. G a w r o n, *Życie z muzułmaninem*, „*W Drodze*” 6 (382) 2005, s. 64-80.

nego i przyjętego przez Konferencję Episkopatu Polski, dokonywanej w perspektywie radykalnie różnych oczekiwań małżeńskich, określanych przez religię katolicką i islam.

1. Postawa Kościoła wobec islamu

Sobór Watykański II nic nie odrzucając z tego, co w religiach niechrześcijańskich jest prawdziwe i święte⁴, przyznaje zarazem, iż plan zbawienia, w którym uczestniczy święty Lud Boży, „obejmuje także i tych, którzy uznają Stworzyciela, wśród nich zaś w pierwszym rzędzie mużulmanów; oni bowiem wyznając, iż zachowują wiarę Abrahama, czczą wraz z nami Boga jedyne i miłosiernego, który sądzić będzie ludzi w dzień ostateczny”⁵. Dokonując redefinicji postawy Kościoła wobec islamu, ojcowie soborowi stwierdzają wyraźnie: „Jeżeli więc w ciągu wieków wiele powstawało sporów i wrogości między chrześcijanami i mahometanami, święty Sobór wzywa wszystkich, aby wymazując z pamięci przeszłość szczerze pracowali nad zrozumieniem wzajemnym i w interesie całej ludzkości wspólnie strzegli i rozwijali sprawiedliwość społeczną, dobra moralne oraz pokój i wolność”⁶. Więcej, ponieważ „postawa człowieka wobec Boga Ojca i postawa człowieka wobec ludzi, braci, są do tego stopnia z sobą związane, że Pismo święte powiada: «Kto nie miłuje, nie zna Boga» (1 J 4, 8)”⁷, Sobór podkreśla, że chrześcijanie nie mogą zwracać się do Boga jako do Ojca wszystkich stworzeń, jeśli nie traktują po bratersku ludzi stworzonych na obraz Boży⁸, a tym samym „upada podstawa do wszelkiej teorii czy praktyki, które między człowiekiem a człowiekiem, między narodem a narodem wprowadzają różnice co do godności ludzkiej i wynikających z niej praw”⁹. Konsekwentnie odrzucając wszelką dyskryminację czy prześladowanie stosowane ze względu na religię jako obce duchowi Ewangelii, święty Sobór „żarliwie zaklina chrześcijan, aby «dobrze postępując wśród narodów» (1 P 2, 12), jeśli to tylko możliwe i o ile to od nich zależy, zachowywali pokój

⁴ Por. *Nostra aetate*, 2.

⁵ Sobór Watykański II, *Lumen gentium*, 16.

⁶ *Nostra aetate*, 3.

⁷ Tamże, 5.

⁸ Por. Tamże.

⁹ Tamże.

ze wszystkimi ludźmi, tak by prawdziwie byli synami Ojca, który jest w niebie”¹⁰.

Postulowane przez Sobór Watykański II: otwarcie, dialog międzyreligijny i współpraca chrześcijan z muzułmanami dla wspólnego dobra znajdują swój wyraz w konkretnych przedsięwzięciach religijno-społecznych, inicjowanych najczęściej przez stronę katolicką¹¹. Mowa tu o działaniach o charakterze instytucjonalnym¹², o spotkaniach Biskupa Rzymskiego z wyznawcami islamu, o papieskich enuncjacjach kierowanych do muzułmanów¹³ oraz o wytycznych Stolicy Apostolskiej, dotyczących postawy wiernych wobec wyznawców islamu¹⁴. Przedsięwzięcia te służąc wzajemnemu poznaniu i zbliżeniu przedstawicieli obu religii, przyczyniają się jednocześnie do podejmowania wspólnych wysiłków na rzecz utwierdzenia pokoju, sprawiedliwości i miłości. Więcej, takie inicjatywy, jak modlitwa przedstawicieli różnych religii o pokój w Asyżu w dniu 27 X 1986 r., pozwalają samemu Kościołowi lepiej określić własną tożsamość. Jak przyznaje Jan Paweł II, dzięki temu wydarzeniu Kościół „lepiej zrozumiał prawdziwy sens tajemnicy jedności i pojednania, którą Bóg nam powierzył i którą ustanowił, jako pierwszy oddając swe życie «nie tylko za naród, ale także, by rozproszone dzieci Boże zgromadzić w jedno» (J 11, 52)”¹⁵.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Należy tu oczywiście odnotować nieliczne, aczkolwiek znaczące akty strony muzułmańskiej, w tym zaproszenie skierowane przez króla Maroka na ręce Jana Pawła II do udziału w spotkaniu z młodzieżą muzułmańską (spotkanie to odbyło się w Casablance dnia 19 VIII 1985 r.) oraz *List* Sekretarza Generalnego Organizacji Konferencji Islamskiej do Papieża z 4 III 1991 r. [zob. „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 2-3 (1991), s. 22].

¹² Np.: utworzenie przez Pawła VI w 1964 r. Sekretariatu dla Niechrześcijan z odrębną Sekcją ds. Islamu, którego zadaniem jest poszukiwanie metod i dróg nawiązania stosownego dialogu z niechrześcijanami; przekształcenie tegoż w 1988 r. w Papieską Radę ds. Dialogu Międzyreligijnego; powołanie do istnienia w 1966 r. specjalnego periodyku „Bulletin” (od 1994 – „Pro Dialogo”), w którym wspomniany urząd Stolicy Apostolskiej upowszechnia naukę Kościoła katolickiego nt. islamu oraz dokumentuje najważniejsze wydarzenia związane z dialogiem katolicko-muzułmańskim.

¹³ Wykaz tychże enuncjacji wraz z tekstami przesłań papieskich zob.: *Islam w dokumentach Kościoła i nauczaniu Jana Pawła II (1965-1996)*. Zebrał i opracował E. S a k o w i c z, Warszawa 1997, s. 45, 74-195.

¹⁴ Zob. Tamże, s. 30-44, 46-73.

¹⁵ Jan Paweł II, Przemówienie do Kurii Rzymskiej *To, co powinno stać się kontynuacją spotkania w Asyżu*, 22 XII 1986, nr 9, „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 11-12 (1986), s. 11.

2. Prawo wiernych do zawarcia małżeństwa z muzułmaninem

Wprawdzie KPK zabrania osobom, które zostały ochrzczone w Kościele katolickim lub były do niego przyjęte i nie odłączyły się od niego formalnym aktem, zawarcia małżeństwa z nieochrzczoneymi, w tym także z wyznawcami islamu (por. kan. 1086 § 1), niemniej w poszczególnym przypadku, dla słusznej i racjonalnej przyczyny, prawodawca dopuszcza zawarcie takiego związku za dyspensą ordynariusza miejsca od przeszkody różnicy religii. Ten ostatni – po wypełnieniu warunków, o których w kan. 1125 i 1126 KPK – ilekroć uzna to za pożyteczne dla dobra duchowego wiernych¹⁶, może rozluźnić prawo o małżeńskiej przeszkodzie różnicy religii i dopuścić do zawarcia wspomnianego małżeństwa.

Rozwiązanie takie uzasadnia niezbywalne prawo osoby ludzkiej do wolności w zakresie wyboru małżonka. Prawo to potwierdza wprost Magisterium Kościoła¹⁷. Jeśli zatem istnieje, w danym przypadku, przyczyna uzasadniająca rozluźnienie prawa, o którym wyżej, i strony spełniają warunki określone w kan. 1125 n. 1-3 KPK, tak duszpasterz przeprowadzający kanoniczne dochodzenie przedślubne, wobec którego strony deklarują wolę zawarcia małżeństwa, o którym mowa w kan. 1086 § 1 KPK, jak kompetentny ordynariusz miejsca, do którego nupturienci zwracają się o wspomnianą wyżej dyspensę, winni uszanować ich wolę i pozwolić im korzystać z należnego im prawa.

Działanie takie nie zwalnia jednak kompetentnego proboszcza i ordynariusza miejsca z sumiennego przestrzegania przepisanych

¹⁶ Por. Kan. 87 § 1 KPK; *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 73-74.

¹⁷ Por. Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, 52; *Karta Praw Rodziny*, art. 2a.

Niestety nie potwierdza wspomnianego prawa osoby ludzkiej prawo muzułmańskie. „Islam całkowicie zabrania muzułmaninowi małżeństwa z politeistką (muszrika): «I nie żęńcie się z kobietami, które czczą bożków, dopóki one nie uwierzą» (sura 2, wers 221). Uważa się, że politeistka mogłaby odwieść muzułmanina od prawdziwej wiary. [...] Natomiast islam kategorycznie zabrania muzułmance poślubienia niemuzułmanina: «O wy, którzy wierzycie! Kiedy przyjdą do was kobiety wierzące, które razem wywędrowały, to wybadajcie je. (...) Jeśli uznacie je za wierzące, to nie odsyłajcie ich do niewiernych: one nie są już im dozwolone ani oni nie są dozwoleni dla nich (sura 60, wers 10). Jak wyjaśniają prawnicy, muzułmanka nie może zawrzeć związku małżeńskiego z niemuzułmaninem, gdyż ten nigdy nie będzie jej traktował zgodnie z podstawowym zaleceniem islamu *bi-l-ma'ruf* [...]». M. Ż y z i k, *Małżeństwo w prawie muzułmańskim*, Warszawa 2003, s. 50. Zob. także W. Bar, *Wolność religijna w Dār al-Islām. Zagadnienia prawa wyznaniowego*, Lublin 2003, s. 157.

przez prawo warunków pozytywnego rozwiązania takiej kwestii. Zgodnie z powszechnym i partykularnym ustawodawstwem kościelnym, pośród wspomnianych szczególnych warunków dopuszczenia do zawarcia małżeństwa z muzułmaninem, mających na względzie dobro wiary, małżeństwa i rodziny, należy wymienić następujące działania duszpasterskie i administracyjne, przepisane do godziwości aktu świętego szafarza:

- pouczenie na wszystkich szczeblach katechizacji, że katolicy zasadniczo powinni zawierać małżeństwa z wyznawcami własnego Kościoła; jednolitość bowiem wyznania służy dobru wiary, jedności małżeństwa i religijnemu wychowaniu dzieci¹⁸;
- podjęcie próby odwodzenia stron od zawarcia małżeństwa, o którym tu mowa, podyktowane pragnieniem Kościoła, by związek małżeński stanowił doskonałą jedność mężczyzny i kobiety¹⁹;
- identyfikacja narzeczonych i ustalenie ich danych personalnych na podstawie dowodu osobistego lub innego publicznego dokumentu podającego miejsce i datę urodzenia oraz zaopatrzonego w fotografię²⁰;

¹⁸ Zob. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, (14 III 1987), nr IV. 1, [w:] *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1993)*, Oprac.: C. K r a k o w i a k, L. A d a m o w i c z, Lublin 1994, s. 251.

¹⁹ Zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 73.

²⁰ Zob. Tamże, nr 35.

W przypadku zawarcia małżeństwa z muzułmaninem, który jest obcokrajowcem, ten ostatni winien przedstawić do wglądu paszport lub kartę stałego pobytu oraz dokument stwierdzający możliwość zawarcia małżeństwa według prawa ojczystego, wydany przez upoważniony organ państwa, którego nupturient jest obywatelem, lub przez placówkę dyplomatyczną bądź konsularną tegoż państwa w Polsce; dokumenty te powinny być przetłumaczone przez tłumacza przysięgłego na język polski.

Szczególną ostrożność przy ustalaniu danych osobowych nupturientów należy zachować w przypadku migrantów, którzy przemieszczają się z miejsca urodzenia po osiągnięciu wieku dojrzałości (12, 14 lat) w odległą stronę i po krótkim pobycie w nowym miejscu pragną zawrzeć małżeństwo (zob. tamże, nr 46; por. S. G a w r o n, *Życie z muzułmaninem*, s. 74). Osoby takie należy traktować na równi z tułaczami, przy ślubie których duszpasterz nie może asystować bez zezwolenia ordynariusza miejsca (zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 46). Przy ustalaniu zaś miejsca zamieszkania stron należy uzyskać dane dotyczące zamieszkania faktycznego z dokładnym adresem, a nie tylko zameldowania cywilnego, które często odbiega od rzeczywistego stanu rzeczy (zob. tamże, nr 45).

- stwierdzenie zgodnie z przepisami prawa stanu wolnego nupturientów, przy czym należy pamiętać, że prawodawstwo większości krajów członkowskich Organizacji Konferencji Islamskiej dopuszcza poliginie²¹;
- ustalenie w ramach kanonicznego rozeznania stanu osobowego narzeczonych, czy nie tają oni czegoś przed sobą, co mogłoby w poważny sposób zakłócić w przyszłości wspólnotę życia małżeńskiego²²;
- uświadomienie stronom wspólnych podstawowych prawd wiary zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II²³;
- zachęcenie strony niekatolickiej do wzięcia udziału w katechezie przedmałżeńskiej, a zwłaszcza przedślubnej, celem wzrostu wzajemnego zrozumienia i współdziałania dla dobra przyszłego ogniska rodzinnego i zapewnienia większej jedności rodzinie²⁴;
- pouczenie stron o istotnych celach i przymiotach małżeństwa oraz ustalenie, czy narzeczeni chcą rzeczywiście zawrzeć związek dożgonny, jeden, to jest z wykluczeniem osób trzecich, i gotowy do przyjęcia potomstwa²⁵;

²¹ Zob. Kan. 1066, 1114 KPK; *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 35. Por.: W. T a r i s h, *Rodzina w Koranie*, [w:] *Rodzina w wielkich religiach świata*, pod red. Z. J. K i j a s a, Kraków 1999, s. 104-105; M. Z y z i k, *Małżeństwo w prawie muzułmańskim*, s. 119-133; W. B a r, *Wolność religijna w Dār al-Islām. Zagadnienia prawa wyznaniowego*, s. 165-170.

Jeśli kompetentny duszpasterz po przeprowadzeniu przepisane go prawem rozeznania co do sytuacji prawnej narzeczonych posiada uzasadnioną wątpliwość co do ich stanu wolnego, należy zwrócić się o zezwolenie na zawarcie małżeństwa do ordynariusza miejsca. Zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 100.

²² Zob. Tamże, nr 42. Por.: *Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 12. 03. 1999 r. z tytułu podstępne go wprowadzenia w błąd („małżeństwo muzułmanina”)*, s. 241-250; S. G a r o n, *Życie z muzułmaninem*, s. 64-80.

²³ Zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 81.

Spełnienie przez duszpasterza wymogu, o którym wyżej, zakłada poznanie przez tegoż zasad wiary strony niekatolickiej. Wspomniany obowiązek nakłada na niego *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, nr III. 4.

²⁴ Zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 28.

²⁵ Duszpasterz powinien postawić tu stosowne pytania kontrolne nt.: opinii stron o postępowaniu małżonków, którzy zrażeni do siebie rozdwa się po pewnym okresie pożycia, ich ewentualnych zachowań w sytuacji braku zgodnego życia małżeńskiego, przepisu prawa islamskiego dopuszczającego poliginie itp. Jeżeli z odpowiedzi narze-

- poinstruowanie strony katolickiej o obowiązkach wynikających z wiary, a mających swe podstawy w prawie Bożym, które – nawet biorąc pod uwagę uprawnienia strony niekatolickiej do poszanowania jej sumienia urobionego w dobrej wierze i wynikającą z prawa naturalnego tolerancję wzajemnych przekonań – powinna ona podjąć, mianowicie: zachowanie własnej wiary, usunięcie zagrożeń w jej praktykowaniu, uczynienie tego co jest w jej mocy, by całe potomstwo było ochrzczone i wychowane w wierze katolickiej²⁶;
- powiadomienie strony muzułmańskiej o zobowiązaniach strony katolickiej, które ta pierwsza winna przyjąć do wiadomości i poświadczyć ów fakt stosowną deklaracją sporządzoną w formie pisemnej²⁷;

czonych, względnie skądinąd, nasunie się podejrzenie, że strony zamierzają zawrzeć małżeństwo z intencją przeciwną nauce Kościoła, duszpasterz winien wyjaśnić im tę naukę oraz wyraźnie zaznaczyć, że gdyby faktycznie wykluczyły samo małżeństwo lub jakiś istotny jego element, albo jakiś istotny przymiot małżeństwa, zawarłyby je nieważnie. Por. Kan. 1101 § 1 KPK; *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 68, 76.

²⁶ Zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 73, 2.

Strona katolicka, zaznajomiona ze wspomnianymi obowiązkami stanu małżeńskiego, winna złożyć na piśmie – celem lepszego i głębszego zrozumienia i uświadomienia sobie obowiązków wynikających z wiary – stosowne rękojmie, w ramach których zobowiązuje się uroczyście i wobec świadków, że jest gotowa odsunąć od siebie niebezpieczeństwo utraty wiary, wypełniać obowiązki religijne i szczerze przyrzeka, że uczyni wszystko, co jest w jej mocy, aby całe potomstwo z zawieranego małżeństwa zostało ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim [zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, Formularz V, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 1 (1998), s. 122]. Gdyby nie chciała ona złożyć wymaganego oświadczenia i przyrzeczenia, duszpasterz powinien zaniechać starań o udzielenie stosownej dyspensy i odmówić asystowania przy zawarciu małżeństwa (por. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, nr IV. 6c).

²⁷ Zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 76.

Zgodnie z postanowieniem Konferencji Episkopatu Polski, strona muzułmańska powinna oświadczyć, co następuje: „Szczepiąc przekonania religijne strony katolickiej, zgodnie z własnym sumieniem zobowiązuję się wobec świadków, że nie będę jej przeszkadzać w zachowaniu wiary i w wykonywaniu praktyk religijnych, a także w tym, by wszystkie nasze dzieci zostały ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim. Nasze małżeństwo zostanie zawarte zgodnie z przepisami Kościoła katolickiego” (zob. tamże, Formularz V). Gdyby strona niekatolicka nie chciała zaakceptować oświadczenia strony katolickiej i wręcz stwierdziła, że nie dopuści do realizacji złożonego przyrzeczenia, obydwie strony – po wysłuchaniu wyjaśnień duszpasterza – winny podjąć wspólną

- przekazanie ordynariuszowi miejsca prośby o stosowną dyspensę, zawierającej dokładne dane personalne nupturientów, informację o słusznej przyczynie udzielenia dyspensy, wskazanie religii strony niekatolickiej, krótką charakterystykę religijności obydwu stron, określenie trudności, jeśli takie się pojawiły, co do faktu chrztu, stanu wolnego stron lub złożonych rękojmi²⁸;
- w razie podjęcia przez stronę katolicką decyzji o wystąpieniu z Kościoła katolickiego i przyjęciu innej religii, wydanie potrzebnych do zawarcia małżeństwa dokumentów, poprzedzone wszelkimi stosownymi wysiłkami pastoralnymi (pouczenie, prośba, upomnienie) mającymi na celu powstrzymanie jej od tegoż kroku²⁹;
- przekazanie przez ordynariusza miejsca trudniejszych spraw Konferencji Episkopatu Polski bądź załatwienie ich według ogólnych zasad przyjętych przez Stolicę Apostolską³⁰.

decyzję i dopiero wówczas, o ile byłaby taka potrzeba, proboszcz powinien zwrócić się do ordynariusza miejsca o udzielenie dyspensy od przeszkody różnicy religii (por. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, nr IV. 6c). W razie odmowy złożenia wspomnianego oświadczenia przez stronę niekatolicką i odrzucenia wyjaśnień proboszcza, duszpasterz powinien zbadać dokładnie powody takiego stanowiska strony muzułmańskiej i za pośrednictwem ordynariusza miejsca przedstawić sprawę Sekretariatowi Prymasa Polski (zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 86).

Ponieważ prawo islamskie przewiduje spisanie stosownej umowy z racji zawarcia małżeństwa, określającej wzajemne zobowiązania stron i ich prawa, zasadne wydaje się zalecenie stronie katolickiej sporządzenia takiego dokumentu stanowiącego zabezpieczenie jej uprawnień, w tym prawa do indywidualnego i wspólnotowego wyznawania własnej religii oraz prawa do opieki nad dziećmi. Por. M. U. T w o r u s c h k a, *Islam*, Warszawa 1995, s. 51-52; M. Z y z i k, *Małżeństwo w prawie muzułmańskim*, s. 51, 63; W. B a r, *Wolność religijna w Dār al-Islām. Zagadnienia prawa wyznaniowego*, s. 158-164; Z. J a n c z e w s k i, *Małżeństwo niesakramentalne chrześcijan*, „*Jus Matrimoniale*” 12 (18) 2007, s. 46.

²⁸ Zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 83.

²⁹ Por. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, nr IV. 9.

³⁰ Wskazane jest, by Konferencja Episkopatu Polski, która w myśl jej statutu wspomaga poszczególnych biskupów Konferencji w ich misji duszpasterskiej [zob. *Statut Konferencji Episkopatu Polski*, art. 2, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 1 (1998), s. 7], sprecyzowała, komu należy w takiej sytuacji przedłożyć sprawę. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 78, wymieniając tutaj przewodniczącego Komisji Episkopatu zdaje się mieć na myśli

W praktyce niekorzystna często sytuacja strony katolickiej w małżeństwie z muzułmaninem, zwłaszcza w przypadku, kiedy małżonkowie przebywają w środowisku na wskroś islamskim³¹, zdaje się wskazywać na potrzebę podjęcia przez Stolicę Apostolską bardziej zdecydowanych wysiłków zmierzających do przekształcenia formalnych kontaktów i dialogu między Kościołem katolickim a islamem w autentyczną postawę wzajemnego szacunku i tolerancji pomiędzy wyznawcami obu religii. Kiedy mowa natomiast o regulacjach prawnych dotyczących warunków zawarcia małżeństwa kanonicznego z muzułmaninem, należy starać się o to, by były one wypadkową pomiędzy obowiązkiem troski Kościoła o małżeństwo i katolickie wychowanie potomstwa a powszechnym prawem człowieka do wolności religijnej. Wreszcie wskazane jest, by prawodawca partykularny w celu zapewnienia bardziej skutecznej ochrony małżeństwa, zagwarantowania stronie katolickiej żyjącej w związku z muzułmaninem pełnej możliwości realizacji obowiązków swego stanu oraz ofiarowania stronom odpowiedniego przygotowania do życia w małżeństwie katolicko-islamskim podjął między innymi następujące starania:

- w przypadku, kiedy istnieje słuszna przyczyna udzielenia dyspensy od przeszkody, o której w kan. 1086 § 1 KPK, przepisanie specjalnego przygotowania małżeńskiego dla strony katolickiej i muzułmańskiej, niezbędnego z powodu istotnych różnic religijnych, kulturowych, społecznych i prawnych dzielących przy-

przewodniczącego Komisji ds. Rodziny Konferencji Episkopatu Polski. Ponieważ zgodnie z aktualną *Strukturą Konferencji Episkopatu Polski*, sprawami rodziny zajmuje się Rada ds. Rodziny [zob. „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 1 (1998), s. 36], prawdopodobnie przewodniczący tejże Rady jest kompetentny do rozpatrzenia takiej kwestii. Niestety nie jest to oczywiste, wszak zakres działania Rady ds. Rodziny określony przez wspomnianą *Strukturę Konferencji Episkopatu Polski* nie wymienia tego typu spraw (zob. tamże). Nie wlicza ich również wprost przyjęte przez Konferencję Episkopatu Polski *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* (Warszawa 2003, s. 18).

³¹ Należy zaznaczyć, iż w zasadzie chodzi tu o sytuację prawną katolicki żyjącej w związku z muzułmaninem, prawo islamskie bowiem zabrania muzułmance poślubić chrześcijanina. Wyrazem owej niekorzystnej sytuacji mogą być: brak tolerancji ze strony muzułmanki w praktykowaniu przez jego współmałżonka religii katolickiej (zob. S. G a w r o n, *Życie z muzułmaninem*, s. 70-75), niejednakowe obowiązki i prawa stron w tym, co dotyczy wspólnoty życia małżeńskiego (zob. tamże, s. 72-75; por. kan. 1135 KPK), uniemożliwienie stronie katolickiej realizowania procesu wychowania potomstwa zgodnie z wymogami religii katolickiej (zob. tamże, s. 77-78), ograniczone prawa małżonki chrześcijanki w zakresie dziedziczenia itd.

- szyłych małżonków oraz istnienia potwierdzanego przez dane socjologiczne znacznego ryzyka niepomyślnego zakończenia takiego związku, zwłaszcza w sytuacji, kiedy strony przebywają w społeczności islamskiej a małżonek katolicki znajduje się pod wszechogarniającą presją rodziny strony przeciwnej i lokalnej społeczności³²;
- zobowiązanie duchownych do gruntownego zgłębienia doktryny islamu na temat małżeństwa, tak by mogli oni zgodnie z prawdą i ze znanstwem pouczyć strony o wspólnych prawdach wiary dotyczących małżeństwa, o złożoności światów, które strony reprezentują, o różnej wizji miłości, wspólnego życia i samej instytucji małżeństwa w katolicyzmie i islamie, oraz przestrzec ich przed poszczególnymi zagrożeniami harmonii pożycia małżeńskiego, po okresie pierwszego uczuciowego zaangażowania i po spotkaniu się z realiami życia³³;
 - wydanie stosownej instrukcji duszpasterskiej, zawierającej ogólne i szczególne wskazania dotyczące zawierania małżeństw z wyznawcami islamu, kładącej szczególny nacisk na zalecenia związane z rozeznaniem sytuacji prawnej i religijnej stron, ich przygotowaniem do życia w małżeństwie oraz duszpasterstwem rodzin o różnej przynależności religijnej³⁴;
 - uściślenie treści protokołu kanonicznego badania przedślubnego, tak by w przypadku zawarcia małżeństwa z mużulmaninem duszpasterz mógł odnieść się wprost do pewnych kwestii dotyczących życia małżeńskiego radykalnie różnie rozumianych przez wyznawców islamu;
 - zobowiązanie osób odpowiedzialnych za seminaryjną i permanentną formację duchownych do ukształtowania w świętych szafarzach: postawy szczerego szacunku dla wyznawców religii niechrześcijańskich, wolnej od wszelkiego rodzaju uprzedzeń

³² Por. Komisja Episkopatu Hiszpanii, *Wskazówki dotyczące związków małżeńskich pomiędzy katolikami i mużulmanami w Hiszpanii*, „Nurt SVD” 39 (2) 2005, s. 185-186; G. S a l v i n i, *I matrimoni tra cattolici e musulmani in Italia*, „La Civiltà Cattolica” 156 (4) 3727 (2005), s. 49.

³³ Por. Komisja Episkopatu Hiszpanii, *Wskazówki dotyczące związków małżeńskich pomiędzy katolikami i mużulmanami w Hiszpanii*, s. 186.

³⁴ Por. Tamże, s. 179-204; *I matrimoni tra cattolici e musulmani in Italia. Indicazioni della Presidenza della Conferenza Episcopale Italiana*, [w:] „Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana”, (5 V 2005), s. 139-165.

i zgodnej z deklaracją *Nostra aetate*, 2; nastawienia pełnego taktu, roztropności, zrozumienia i zarazem odwagi, czyniącego duszpasterzy zdolnymi do rozpoznania specyficznych wymagań i zagrożeń właściwych małżeństwu, o których mowa, pozwalającego podjąć wielkoduszną współpracę w każdym poszczególnym przypadku, gwarantującego im umiejętność stanowczego odradzenia stronom zawarcia takiego małżeństwa, jeśli poznane fakty wskazują na taką potrzebę³⁵.

3. Prawo nupturientów do wolności religijnej

Jednym z podstawowych praw człowieka jest prawo do wolności społecznej i cywilnej w sprawach religijnych³⁶. Zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II, „osoba ludzka ma prawo do wolności religijnej. Tego zaś rodzaju wolność polega na tym, że wszyscy ludzie powinni być wolni od przymusu ze strony czy to poszczególnych ludzi, czy to zbiorowisk społecznych i jakiegokolwiek władzy ludzkiej, tak aby w sprawach religijnych nikogo nie przymuszano do działania wbrew jego sumieniu ani nie przeszkadzano mu w działaniu według swego sumienia prywatnym i publicznym, indywidualnym lub w łączności z innymi, byle w godziwym zakresie”³⁷.

Prawo, o którym tu mowa, zakorzenione w samej godności osoby ludzkiej, posiada charakter powszechny i niezbywalny. Wszyscy ludzie, ponieważ są istotami wyposażonymi w rozum i wolną wolę, posiadają moralny obowiązek szukania prawdy w dziedzinie religii, trwania przy niej oraz układania według jej wymagań całego swego życia. Więcej, prawo do wolności religijnej, które ma swój fundament nie w subiektywnym nastawieniu osoby, ale w samej jej naturze, przysługuje na stałe również tym, którzy nie wypełniają wspomnianego wyżej obowiązku względem prawdy³⁸. Korzystanie z tego prawa nie może napotykać żadnych przeszkód, o ile tylko zachowany jest sprawiedliwy ład społeczny³⁹. Ilekroć zatem odmawia się człowiekowi, który nie narusza słusznych wymagań wspomnianego ładu, swobodnego wyboru czy wyznawania religii, zadaje

³⁵ Por. Tamże, s. 193.

³⁶ Por. Kan. 206 § 1, 787 § 2, 788 § 1, 865 § 1-2 KPK.

³⁷ *Dignitatis humanae*, 2.

³⁸ Zob. Tamże.

³⁹ Zob. Tamże.

się gwałt osobie ludzkiej i samemu porządkowi ustanowionemu dla ludzi przez Stwórcę⁴⁰.

Przy zachowaniu zasad, o których wyżej, człowiek może korzystać z wolności od przymusu w sprawach religijnych trwale aż do śmierci. Gdy zaś mowa o cezurze, kiedy może on samodzielnie rozpocząć wykonywanie wspomnianego prawa, należy przyjąć, iż posiada taką zdolność z chwilą ukończenia czternastego roku życia. Skoro bowiem, w myśl kan. 111 § 2 KPK, każdy człowiek, który ukończył czternasty rok życia, może dobrowolnie wybrać chrzest w Kościele łacińskim lub Kościele innego samodzielnego obrządku, należy mniemać, iż małoletni, o którym mowa, może też dokonać formalnej zmiany swej przynależności religijnej. Dopóki zaś nie osiągnie on wspomnianego wieku, o jego chrzcie, przynależności do określonej chrześcijańskiej wspólnoty wyznaniowej bądź wyznawaniu danej religii decydują jego rodzice lub opiekunowie prawni.

W przypadku nupturientów, o których w kan. 1086 § 1 KPK, ich prawo do wolności w zakresie wyboru religii potwierdzają wprost tak dokumenty Magisterium Kościoła, jak i uchwały Konferencji Episkopatu Polski. Przedłożona w 1983 r. przez Stolicę Apostolską *Karta Praw Rodziny* stwierdza między innymi: „Przyszli małżonkowie posiadają prawo do wolności religijnej; tak więc żądanie odrzucenia wiary lub zmiany wyznania niezgodnie z sumieniem, stawiane jako warunek zawarcia małżeństwa, jest pogwałceniem tego prawa” (art. 2b). *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej* z dnia 14 marca 1987 r., której dyrektywy odnoszą się także na zasadzie analogii do małżeństw i rodzin, „gdzie spotykają się wyznanie katolickie z religią niechrześcijańską” (zob. Wstęp), zaznacza: „Zgłaszających się nupturientów o różnej przynależności kościelnej trzeba pouczyć [...] również o tym, że jedność wyznania w rodzinie jest ze wszelkich miar pożądana, gdyż jest fundamentem pokoju i pełnej wspólnoty, podczas gdy z różnicy wyznania wynikają poważne trudności, zwłaszcza dla religijnego wychowania dzieci. Pouczenia te jednak mają być wolne od niewłaściwego prozelityzmu i nie mogą naruszać zasady wolności sumienia w podejmowaniu decyzji przez nupturientów” (nr 3).

W konsekwencji kompetentny proboszcz i ordynariusz miejsca winni uznać i chronić podmiotowe prawo nupturientów do wolno-

⁴⁰ Zob. Tamże, 3.

ści od jakiegokolwiek przymusu w sprawach religijnych. W praktyce oznacza to:

- powstrzymanie się od zmuszania strony niekatolickiej do przyjęcia wiary czy doprowadzenia do niej przy pomocy niestosownych środków⁴¹;
- uszanowanie decyzji muzułmanina o trwaniu przy swojej religii⁴²;
- udzielenie stronom – przy zachowaniu przepisów prawa – stosownej dyspensy na zawarcie małżeństwa kanonicznego w poszczególnym przypadku;
- uświadomienie im szczególnych trudności związanych z ułożeniem stosunków między mężem i żoną w tym, co się odnosi do poszanowania wolności religijnej⁴³;
- pouczenie stron o różnorodnym rozumieniu wolności religijnej w nauczaniu Kościoła i w doktrynie islamu⁴⁴ oraz o sposobie korzystania z prawa do wolności religijnej w małżeństwie, tak by mogła utwierdzać się systematycznie ich wzajemna komunია;
- podjęcie wszelkich rozsądnych wysiłków mających na celu właściwe zrozumienie przez strony wymagań dotyczących małżeństwa kanonicznego i upewnienie się, że w przyszłości nie zaistnieją w danym związku presje i przeszkody w zakresie korzystania z wolności religijnej⁴⁵.

Nie oznacza to bynajmniej, iż nie wolno wspomnianym świętym szafarzom – w imię miłości Chrystusa, która przynagła Kościół – podejmować wobec osób trwających w błędzie albo

⁴¹ Zob. Sobór Watykański II, *Ad gentes divinitus*, 13.

⁴² Por. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, nr IV. 4.

⁴³ Ta może być naruszona tak przez naciski zmierzające do zmiany przekonań religijnych partnera, jak przez stawianie przeszkód swobodnemu ich wyrażaniu poprzez praktyki religijne. Zob. J a n P a w e ł II, *Familiaris consortio*, 78.

⁴⁴ Nt. rozumienia wolności religijnej w nauce Kościoła zob.: F. J. M a z u r e k, *Prawo człowieka do wolności religijnej*, „Kościół i Prawo” 5 (1988), s. 95-106; H. M i s z t a l, *Kościelne pojęcie wolności religijnej a ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 1989 r.*, „Kościół i Prawo” 11 (1993), s. 103-122; *Prawo wyznaniowe*. Pod red. H. M i s z t a l a, Lublin 2000, s. 206-208. Nt. pojęcia wolności religijnej w islamie zob. W. B a r, *Wolność religijna w Dār al-Islām. Zagadnienia prawa wyznaniowego*, s. 101-108.

⁴⁵ Por. J a n P a w e ł II, *Familiaris consortio*, 78.

w niewiedzy co do spraw wiary stosownych działań, które zmierzają do poznania przez nich „drogi, jaką sam Bóg ukazał ludzkości i na której Jemu służąc ludzie mogą osiągnąć w Chrystusie zbawienie i szczęśliwość”⁴⁶. Przeciwnie, wierząc, że „jedyna prawdziwa religia przechowuje się w Kościele katolickim i apostołskim, któremu Pan Jezus powierzył zadanie rozszerzania jej na wszystkich ludzi”⁴⁷, powinni oni „z miłością, roztropnością i cierpliwością głosić i autentycznie nauczać Prawdy, którą jest Chrystus”⁴⁸.

W przypadku, kiedy strona akatolicka, która przygotowuje się do zawarcia małżeństwa kanonicznego, sama wyraża chęć przyjęcia chrztu świętego, duszpasterz – kierując się starodawnym zwyczajem Kościoła – winien zbadać, czy ta decyzja jest dojrzała i czy została podjęta z pobudek religijnych. Po stwierdzeniu wystarczalności nawrócenia powinien on dopuścić takiego człowieka do katechumenatu⁴⁹. Chrześcijańskie wtajemniczenie takiej osoby, zakończone przyjęciem sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, należy przeprowadzić zgodnie z *Dekretem o działalności misyjnej Kościoła*, nr 14, oraz wydaną przez Konferencję Episkopatu Polski *Instrukcją dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*⁵⁰, jej zaś przygotowanie do zawarcia małżeństwa sakramentalnego winno przebiegać w myśl *Instrukcji Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, nr IV. 4-5.

4. Prawo stron do prawdy

Niezmiernie ważne jest, by strony przymierza małżeńskiego zawięrały je w pełnej prawdzie. Domaga się tego dobro małżeństwa i rodziny oraz natura miłości, która z zasady determinuje wolę nupturientów. Prawdę tę – tak co do tożsamości i przymiotów stron

⁴⁶ Por. Sobór Watykański II, *Dignitatis humanae*, 1.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Por. Tamże, 14.

⁴⁹ Por. Sobór Watykański II, *Ad gentes divinitus*, 13-14.

W przypadku badania motywów nawrócenia początkowego mużulmanina należy zdecydowanie odnieść się do przepisu prawa islamskiego zakazującego porzucenia religii islamu i sankcji karnej, jaką prawo poszczególnych krajów islamskich przewiduje za popełnienie przestępstwa apostazji. Nt. wspomnianych sankcji zob. W. B a r, *Wolność religijna w Dār al-Islām. Zagadnienia prawa wyznaniowego*, s. 128-132.

⁵⁰ Zob. [w:] *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1993)*. Oprac.: C. K r a k o w i a k, L. A d a m o w i c z, Lublin 1994, s. 23-28.

umowy małżeńskiej, jak co do samej istoty przymierza małżeńskiego – zakłada wreszcie godność osoby ludzkiej.

Ponieważ w praktyce zdarza się, iż zawarcie małżeństwa, także tego z muzułmaninem, nie koniecznie dokonuje się w prawdzie⁵¹, sam prawodawca przepisuje konkretne działania pastoralne i administracyjne, mające na celu pouczenie przyszłych małżonków, ustalenie ich wewnętrznej dyspozycji i stwierdzenie, że posiadają wolę zawarcia małżeństwa zgodnie z nauczaniem Kościoła. Święci szafarze, mianowicie: duszpasterz przygotowujący młodych do życia w małżeństwie, kompetentny proboszcz przeprowadzający kanoniczne dochodzenie przedślubne, ordynariusz miejsca udzielający stosownych dyspens na zawarcie małżeństwa i duchowny asystujący przy zawarciu małżeństwa, powodowani dobrem małżonków i wolą zapewnienia potomstwu z tego związku wychowania w wierze katolickiej powinni pieczołowicie przestrzegać tego, co prawo gwarantuje stronom umowy małżeńskiej, oraz zachować stosowną ostrożność uwarunkowaną okolicznościami zawarcia małżeństwa.

Dwaj pierwsi winni najpierw zatroszczyć się o to, aby strony posiadały określoną w kan. 1096 § 1 KPK minimalną wiedzę o małżeństwie. Więcej, powinni oni podjąć starania, by nupturieneci chcieli zawrzeć małżeństwo zgodnie z nauką Kościoła, bez wykluczenia tego, o czym w kan. 1101 § 2 KPK. W przypadku strony katolickiej realizacja tego zadania winna nastąpić podczas przygotowania do życia w małżeństwie, o którym mowa w kan. 1063 n. 1-3 KPK, oraz w ramach badań przed zawarciem małżeństwa, o których w kan. 1067 KPK. Strona muzułmańska powinna posiadać wspomnianą wiedzę w ramach kanonicznego dochodzenia przedślubnego, przygotowania bezpośredniego do małżeństwa, o ile zechce w nim uczestniczyć, i sprawowania liturgii małżeństwa, jeśli ordynariusz miejsca nie udzieli dyspensy od zachowania formy kanonicznej. Należy jednak zdecydowanie podkreślić, iż święci szafarze świadomi tego, że prawo islamskie dopuszcza rozwód a kodeksy cywilne krajów muzułmańskich – z wykluczeniem Tunezji i Turcji – zezwalają na poliginie, winni zwrócić tutaj szczególną uwagę na pouczenie stron o istotnych przymiotach małżeństwa. Strona niekatolicka powinna

⁵¹ Zob. np.: *Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 12.03.1999 r. z tytułu podstępnego wprowadzenia w błąd („małżeństwo muzułmanina”)*, s. 241-250; S. G a w r o n, *Życie z muzułmaninem*, s. 64-80.

uznać naukę na temat jedności i nierozzerwalności małżeństwa⁵², i potwierdzić to na piśmie w oświadczeniu, o którym wyżej.

Dalej, świadomość tego, że prawo kanoniczne i prawo islamskie radykalnie różnie postrzegają istotny obowiązek małżeński, jakim jest wychowanie potomstwa pochodzącego z małżeństwa wiernego i muzułmanina, duszpasterz, wobec którego strony deklarują chęć zawarcia takiego związku, powinien wyraźnie zaznaczyć, że ordynariusz miejsca może dyspensować od przeszkody różnicy religii tylko po złożeniu przez narzeczonych, w sposób określony przez konferencję biskupów, oświadczeń i przyrzeczeń przewidzianych w kan. 1125 KPK. Innymi słowy, winien on wyjaśnić stronom z należąą delikatnością i mądrością, że mogą zawrzeć małżeństwo kanoniczne tylko wtedy, kiedy strona katolicka oświadczy, że jest gotowa odsunąć od siebie niebezpieczeństwo utraty wiary i złoży szczerze przyrzeczenie, że uczyni wszystko, co w jej mocy, aby wszystkie dzieci z tego związku zostały ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim a strona muzułmańska, powiadomiona w odpowiednim czasie o złożonych rękojmiach strony katolickiej, będzie w pełni świadoma treści przyrzeczenia i obowiązku tej ostatniej. Prawna i moralna odpowiedzialność duszpasterza za los przyszłego małżeństwa i rodziny zakłada podjęcie w tym przypadku konkretnych działań pastoralnych, mianowicie:

- zachęcenia strony muzułmańskiej świadomie przyjmującej do wiadomości treść zobowiązań strony katolickiej do okazania naturalnie obowiązującej tolerancji względem przekonań przyszłego współmałżonka i obowiązków wynikających z tychże przekonań⁵³;
- pouczenia narzeczonych, iż wychowanie jednego dziecka w jednej religii a drugiego w innej służyłoby utrwalaniu podziału religijnego w rodzinie i mogłoby stać się podłożem indyferentyzmu religijnego⁵⁴;
- budzenia u obu stron poczucia odpowiedzialności za wspólnotę życia małżeńskiego i integralne wychowanie potomstwa⁵⁵;

⁵² Zob. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, nr IV. 3.

⁵³ Por. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 79.

⁵⁴ Por. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, nr V. 5a.

⁵⁵ Por. Kan. 1135, 1136 KPK.

- zalecenia im rozwiązywania wszelkich trudności w zakresie religijnego wychowania dzieci w duchu miłości, odpowiedzialnej troski o utrwalenie wzajemnej komunii małżeńskiej oraz lojalnego poszanowania złożonych zobowiązań.

Uszanowanie prawa stron do zawarcia małżeństwa w prawdzie domaga się wreszcie uczciwego uprzedzenia przyszłych małżonków o czekających ich wyzwaniach, problemach i trudnościach wynikających z różnic religijnych, kulturowych i prawnych, jakie ich dzielą. Zaznaczając wyraźnie, że Kościół nie popiera takich małżeństw, ponieważ narzeczeni różnią się tutaj w rzeczach najbardziej istotnych, co w praktyce rodzi konflikty, zwłaszcza gdy przeminie pierwsze uczuciowe zaangażowanie i małżonkowie spotkają się z realiami życia, duszpasterz winien przyznać, iż w poszczególnym przypadku, kiedy zainteresowani są świadomi wynikających stąd konsekwencji, a nadto istnieją poważne, proporcjonalne racje przemawiające za małżeństwem, Kościół może uchylić ów zakaz⁵⁶.

Ponieważ prawdzie z zasady towarzyszy miłość, więcej – w poszczególnym przypadku może ona stanowić widomy przejaw miłości, działania duszpasterza, wobec którego strony: katolicka i muzułmańska wyrażają chęć zawarcia małżeństwa i który będzie ich przygotowywał do obrzędu zaślubin, powinna również cechować miłość. W praktyce wyrazem wspomnianej miłości duszpasterskiej oraz autentycznego zatroskania o dobro małżeństwa i jego pomyślne trwanie winny być następujące zachowania i przedsięwzięcia duszpasterskie:

- postawa szczerej akceptacji i pełnej współpracy z obojgiem narzeczonych, wolna od jakiegokolwiek paternalizmu i prozelityzmu, szczególnie istotna w sytuacji, kiedy strony, z powodu naruszenia norm społecznych własnego środowiska, mogą czuć się marginalizowane, izolowane i zranione;
- uprzedzenie strony katolickiej na temat różnego postrzegania przez samych wyznawców islamu ich religii, poczynając od muzułmanizmu negującego tolerancję, dialog z Zachodem, zasady Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i demokrację oraz usiłującego „zamknąć” kobietę po islam szanujący własną tradycję i adaptujący zarazem osiągnięcia świata współczesnego⁵⁷, oraz

⁵⁶ Por. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, nr 73-74.

⁵⁷ Por. T. B i a n q u i s, *Quelques idées concernant le monde musulman actuel*, [w:]

- zachęcenie jej do krytycznego rozeznania postawy jej przyszłego małżonka;
- pozwolenie obojgu narzeczonym w sposób wolny od podstępów, z należnym spokojem i wspólnie, zdać sobie sprawę z różnic, jakie ich dzielą i których nie da się całkowicie przezwyciężyć;
 - uświadomienie stronie katolickiej, której wiedza na temat istoty religii islamu najczęściej jest niewielka, jej sytuacji określanej przez prawo islamskie, dotyczącej opieki nad dziećmi, dziedziczenia, wspólnoty dóbr, miejsca w rodzinie muzułmańskiej itd.;
 - uprzytomnienie stronie muzułmańskiej, identyfikującej się – w sposób naturalny i uprawniony – z islamską koncepcją religijną, społeczną i kulturą rodziny, nieodpartych problemów ze zrozumieniem i akceptacją zachodniej, chrześcijańskiej koncepcji małżeństwa i rodziny oraz ich sposobu funkcjonowania;
 - mobilizacja stron, świadomych dzielących je różnic, do powodowanego miłością racjonalnego i stałego wysiłku, zmierzającego do wspólnego pokonywania piętrzących się trudności oraz zbudowania autentycznej wspólnoty życia i miłości małżeńskiej, potrafiącej wznieść się ponad wszelkie międzyreligijne podziały, czerpiącej z bogactwa chrześcijaństwa i islamu, w zupełności zwróconej ku Bogu, który jest ponad wszystkim tym, co dzieli ludzi⁵⁸;
 - zapewnienie stron o permanentnej i żywej trosce Kościoła o ich przyszły los, połączone z prezentacją możliwych form przyszłej pomocy duszpasterskiej i obopólnej współpracy.

5. Zapewnienie opieki duszpasterskiej po zawarciu małżeństwa

Małżeństwo, o którym mowa, i rodzina uformowana na jego gruncie posiadają prawo do stałej opieki duszpasterskiej ze strony Kościoła. Prawo to – wynikające z chrześcijańskiej godności strony katolickiej oraz z prawa strony niekatolickiej do poznania prawdy w dziedzinie religijnej, tak by przez użycie właściwych środków mogła urobić sobie roztropnie słuszny i prawdziwy sąd sumie-

Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie, *Islam i chrześcijaństwo. Materiały sympozjum, Kraków, 12-14 IV 1994*, pod red. A. Z a b o r s k i e g o, Kraków 1995, s. 11-34.

⁵⁸ Por. Komisja Episkopatu Hiszpanii, *Wskazówki dotyczące związków małżeńskich pomiędzy katolikami i muzułmanami w Hiszpanii*, s. 194-197.

nia⁵⁹ – gwarantują kan. 213, 229 § 1, 383 § 1 i 4, 386 § 1, 528 § 1, 529 § 1, 1063 n. 4, 1064, 1128, 1129 KPK. Wysiłki duszpasterskie podejmowane na rzecz wspomnianych wspólnot życia i miłości małżeńskiej służą w zasadzie dwojakim celom, mianowicie: dobru małżeństwa i rodziny oraz zachowaniu wiary.

Wypełniając swoją posługę pasterską, ordynariusz miejsca winien wspierać małżonków o różnej przynależności religijnej w utrwalaniu jedności życia małżeńskiego i rodzinnego⁶⁰. Jako pasterz odpowiedzialny za utwierdzenie komunii pomiędzy małżonkami powinien on w przypadku małżeństw z muzułmaninem przedsięwziąć następujące działania zmierzające do utrwalenia wspomnianej jedności:

- pouczanie o istocie, znaczeniu i warunkach utrwalania autentycznej interpersonalnej komunii małżeńskiej;
- wskazywanie środków służących umocnieniu wspomnianej relacji, w tym – praca nad tym, by niechrześcijanie byli poznawani i słusznie szanowani przez chrześcijan i by niechrześcijanie ze swej strony mogli w odpowiedni sposób poznać i darzyć szacunkiem chrześcijańską doktrynę i chrześcijańskie życie⁶¹;
- zapewnienie małżeństwu o różnej przynależności religijnej stałej i uporządkowanej opieki duszpasterskiej;
- troska o właściwe zorganizowanie tego rodzaju pomocy, zwłaszcza przygotowanie odpowiednich i wystarczających kadr duszpasterskich;
- zobowiązanie duszpasterzy do serdecznego i roztropnego towarzyszenia osobom żyjącym w takich związkach w kolejnych etapach ich wzrastania do życia we wspólnocie małżeńskiej i rodzinnej, przy czym wspomniana opieka duchowa – dostosowana do jednostkowych potrzeb i warunków życia małżonków – winna wyrażać się w możliwie wielorakich formach duszpasterskich, czy to stanowiących pomoc dla strony katolickiej w realizacji treści oświadczenia i przyrzeczenia, o których w kan. 1125 n. 1 KPK, czy to służących jej wsparciem w realizacji innych obowiązków stanu, w tym zadania, o którym w 1 Kor 7, 14, czy też podkreślających wiarę stron w jednego Boga,

⁵⁹ Por. Sobór Watykański II, *Dignitatis humanae*, 3.

⁶⁰ Zob. Kan. 1128 KPK.

⁶¹ Por. Sekretariat dla Niechrześcijan, *Postawa Kościoła wobec wyznawców innych religii*, (10 VI 1984), nr 18, „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 7 (1984), s. 4.

wzajemny szacunek i uznanie różnych dróg, którymi ludzie mogą dojść do Boga.

Jako człowiek, który ma umacniać wiarę⁶², ordynariusz miejsca winien nadto: troszczyć się, by na wszelkich szczeblach katechizacji uczono, że katolicy zasadniczo powinni zawierać małżeństwa z wyznawcami własnej wspólnoty kościelnej⁶³; podjąć odpowiednie środki pastoralne, mające na celu zapewnienie ochrony wiary małżonka katolickiego i zabezpieczenie mu wolności praktykowania, zwłaszcza w tym, co odnosi się do obowiązku uczynienia wszystkiego, co jest w jego mocy, aby dzieci otrzymały chrzest i wychowanie katolickie⁶⁴; przypominać, że szacunek i dialog wymagają wzajemności we wszystkich dziedzinach życia człowieka, szczególnie w tym, co dotyczy podstawowych swobód, a zwłaszcza godności religijnej⁶⁵; domagać się, aby środowiska islamskie uznawały prawo strony chrześcijańskiej nie tylko do wyznawania wiary według głosu własnego sumienia, lecz także do jej praktykowania i dochowania wierności własnym tradycjom kulturowym na równi z muzułmanami⁶⁶; w przypadku udzielania dyspensy, o której mowa w kan. 1086 § 2 i 1127 § 2 KPK, zachowanie przepisów prawa powszechnego i partykularnego, o których w kan. 1125, 1126 i 1127 § 2 KPK; zagwarantowanie małżonkowi katolickiemu i dzieciom zrodzonym z takiego małżeństwa stałej pomocy duchowej do wypełnienia ich obowiązków⁶⁷.

Ordynariusz miejsca winien też uważać za powierzonych sobie w Panu muzułmanów, ażeby i im zajaśniała miłość Chrystusowa, której ten powinien być świadkiem wobec wszystkich ludzi⁶⁸. W tym przypadku jego troska jako zwiastuna wiary⁶⁹, który usilnie zabie-

⁶² Por. Sobór Watykański II, *Lumen gentium*, 23.

⁶³ Por. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, IV. 1.

⁶⁴ Zob. J a n P a w e ł II, *Familiaris consortio*, 78.

⁶⁵ Por. J a n P a w e ł II, *Wierzymy w Boga, wielbimy Boga, szukamy Boga*, (19 VIII 1985), nr 5, Casablanca. Spotkanie z młodzieżą muzułmańską, „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., II nr nadzwyczajny (1985), s. 15.

⁶⁶ Por. *Ancora una volta*. List apostolski Jana Pawła II do wszystkich biskupów Kościoła katolickiego o sytuacji w Libanie, nr 7, „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 9 (1989), s. 3.

⁶⁷ Zob. Kan. 1128 KPK.

⁶⁸ Por. Kan. 383 § 1 i 4 KPK.

⁶⁹ Zob. Sobór Watykański II, *Lumen gentium*, 25.

ga o szerzenie Ewangelii⁷⁰, winna iść w parze z popieraniem prawa do wolności religijnej. Innymi słowy, powinien on „brać pod uwagę tak obowiązki wobec Chrystusa, Słowa ożywiającego, które winno być głoszone, jak prawa osoby ludzkiej, a także miarę łaski udzielonej przez Boga za pośrednictwem Chrystusa człowiekowi, który zostaje wezwany do dobrowolnego przyjęcia i wyznawania wiary”⁷¹. W praktyce uporczywym wysiłkom ordynariusza miejsca, które służą upowszechnianiu nauki chrześcijańskiej w świecie, powinno towarzyszyć:

- dbanie o to, co „dobre i prawdziwe”⁷² w niechrześcijańskich tradycjach religijnych⁷³;
- uczenie wiernych – w imię szacunku dla człowieka i jego wolności – uznania prawa niechrześcijan do wyznawania własnej religii oraz podejmowania dialogu i współpracy z wyznawcami religii niechrześcijańskich dla dobra człowieka i świata, w tym tych, które w poszczególnym przypadku mogą dokonywać się w ramach wspólnoty życia i miłości małżeńskiej;
- popieranie prawa strony niekatolickiej żyjącej w związku małżeńskim ze stroną katolicką do wyznawania własnej religii.

Proboszcz strony katolickiej, którego misją jest zapewnienie małżonkom i rodzicom pomocy do wypełnienia własnych obowiązków⁷⁴, zabieganie o spotęgowanie życia chrześcijańskiego w rodzinach⁷⁵, wychowywanie braci w wierze⁷⁶ i troska pasterska o tych, którzy nie wyznają prawdziwej wiary⁷⁷, winien podejmować stosowne działania mające na względzie realizację wspomnianych celów. W przypadku duszpasterstwa małżeństw z muzułmaninem powinien on nade wszystko:

- pouczyć strony o potrzebie stałego umacniania ich międzyosobowej komunii;
- przypomnieć im, że prawdziwa komunia małżeńska zakłada wzajemne poszanowanie ich równej godności i odpowiedzialności;

⁷⁰ Zob. Tamże, 23.

⁷¹ Sobór Watykański II, *Nostra aetate*, 14.

⁷² Sobór Watykański II, *Optatam totius*, 16.

⁷³ Por. Sekretariat dla Niechrześcijan, *Postawa Kościoła wobec wyznawców innych religii*, nr 26.

⁷⁴ Zob. Kan. 529 § 1 KPK.

⁷⁵ Por. Sobór Watykański II, *Christus Dominus*, 30.

⁷⁶ Por. Sobór Watykański II, *Presbyterorum ordinis*, 6.

⁷⁷ Por. Kan. 528 § 1 KPK.

- uzmysławiać małżonkom wspólne wartości religijno-moralne, uczyć ich dzielenia się dobrem, które każda ze stron otrzymała od swojej wspólnoty religijnej, zachęcać do szacunku dla tego, co ich dzieli⁷⁸;
- wskazać stronom poszczególne, wspólne dla obu religii i odosobnione, środki służące utrwaleniu ich międzyosobowej więzi;
- wdrażać małżonków do praktykowania dialogu wyrażającego się we wzajemnym poznawaniu swej wiary, przewyciężaniu uprzedzeń i nieporozumień, tolerancji wobec różnic, dochodzeniu do takiego zaufania, by trwać razem w miłości małżeńskiej i wzajemnie się ubogacać;
- pomagać stronom wzrastać w życiu duchowym, wyrażającym się w uwielbianiu Boga poprzez modlitwę, post, jałmużnę, pokutę, przebaczenie, uznanie i uszanowanie tego, co je różni⁷⁹;
- pouczyć strony o obowiązku przestrzegania zasad etyki małżeńskiej, wynikających z prawa naturalnego⁸⁰;
- utwierdzać stronę katolicką i dzieci z małżeństwa w postawie posłuszeństwa nauce Chrystusa oraz wierności sumieniu, i wspierać ich w pogłębieniu osobistej wiary⁸¹;
- przypominać stronie katolickiej o powinności traktowania z szacunkiem przekonań małżonka nieochrzczonego i moralnym obowiązku dawania świadectwa własnej wierze, tak by poprzez przykład życia duchowego, szczerzy i cierpliwego dialogu oraz przekaz Ewangelii wolny od jakiegokolwiek „zadawania ran” móc pozyskać go dla Chrystusa⁸²;
- zapewnić stronie katolickiej pomoc lokalnej wspólnoty kościelnej, tak by mogła ona umacniać się w wierze i stać się w łonie

⁷⁸ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 1636; *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, VI c; J. K r a j c z y Ń s k i, *Duszpasterz w służbie komunii małżeńskiej*, „Jus Matrimoniale” 12 (18) 2007, s. 126.

⁷⁹ Por. J a n P a w e ł II, *Wierzymy w Boga, wielbimy Boga, szukamy Boga*, nr 10.

⁸⁰ Por. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, IV. 6d.

⁸¹ Por. Tamże, V. 1b.

⁸² Por. L. L a h a m, *Arabes-Chrétiens dans le monde arabe et musulman: quelle est notre mission?*, [w:] Papińska Akademia Teologiczna w Krakowie, *Islam i chrześcijaństwo. Materiały sympozjum, Kraków, 12-14 IV 1994*, pod red. A. Z a b o r s k i e g o, Kraków 1995, s. 211-212.

- rodziny wiarygodnym świadkiem Chrystusa poprzez przykład życia oraz okazywaną współmałżonkowi i dzieciom miłość⁸³;
- chętnie służyć pomocą małżonkom w wyjaśnianiu problemów religijnych oraz rozwiązywaniu ich w duchu miłości i z przekonaniem, że dobra wola i szczerze dążenie do wzajemnego zrozumienia w autentycznym pragnieniu pojednania mogą z pomocą Boga Jedyne go ułatwić znalezienie zadowalającego rozwiązania⁸⁴;
 - prowadzić duszpasterstwo rodzin w duchu dialogu, z podkreśleniem tego, co łączy, poza wszelką polemiką i sztucznym zacieraniem różnic⁸⁵;
 - zwracać się zawsze do strony niekatolickiej z pełnym poszanowaniem jej wolności⁸⁶.

Zakończenie

Wprawdzie zawarcie małżeństwa z muzułmaninem w praktyce Kościoła nie jest zjawiskiem nowym, niemniej systematyczne przenikanie wyznawców islamu do środowisk dotychczas zasadniczo chrześcijańskich, będące efektem nasilenia się zjawisk społecznych, o których mowa we Wstępie, nie może nie mieć wpływu na częstotliwość zawierania takich związków. Znaczne prawdopodobieństwo wzrostu liczby takich małżeństw winno znaleźć odzwierciedlenie w stosownym zaangażowaniu Kościoła. Wspomniane zaangażowanie – prawotwórcze i pastoralne – jawi się tym bardziej jako oczywiste i pilne, im częściej wierni zdają się wskazywać szerokiej opinii publicznej na konkretne, specyficzne problemy małżeńskie przeżywane przez osoby trwające w takich związkach. Więcej, sama świadomość szczególnych zagrożeń i zadań, wobec których staje małżonek katolicki żyjący we wspólnocie małżeńskiej z muzułmaninem, powinna być wystarczającym motywem bliższego zainteresowania się prawodawcy kościelnego i duszpasterza rodzin tą żywotną kwestią.

⁸³ Por. J a n P a w e ł II, *Familiaris consortio*, 78.

⁸⁴ Por. J a n P a w e ł II, *Przemówienie do przedstawicieli wspólnoty muzułmańskiej we Francji*, [w:] *Jan Paweł II we Francji i w siedzibie UNESCO 30 V – 2 VI 1980*, Oprac. A. P o d s i a d, Warszawa 1984, s. 75; *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, V. 1d.

⁸⁵ Por. *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, III. 3.

⁸⁶ Sekretariat dla Niechrześcijan, *Postawa Kościoła wobec wyznawców innych religii*, nr 18.

Niezbędnym zdaje się być tutaj nade wszystko określenie zasad dotyczących przygotowania do zawarcia małżeństwa z mużulmaninem, zawarcia takiego związku oraz duszpasterstwa takich małżeństw i rodzin. Ogólne i szczególne zasady precyzujące wspomniane kwestie, wydane przez prawodawcę, zwłaszcza partykularnego, winny być swego rodzaju wypadkową między rzeczywistym uznaniem i ochroną prawa człowieka do wolności religijnej a zabezpieczeniem dobra wiary strony katolickiej oraz dobra małżeństwa i rodziny o różnej przynależności religijnej.

W przypadku duszpasterza rodzin istotne znaczenie posiada tu uświadomienie wiernych na temat zagrożeń, jakie niesie dla ich wiary i pragnienia życia w pomyślnym związku małżeńskim zawarciu małżeństwa z wyznawcą islamu, reprezentującym tak odmienne od chrześcijańskich: kulturę, sposób postrzegania instytucji małżeństwa, zapatrywanie się na opiekę nad dzieckiem, rozumienie roli małżonków itd. W przypadku narzeczonych, którzy – po gruntownym rozważeniu tego, co jest im wspólne i co ich różni, oraz poznaniu poszczególnych wyzwań życiowych, przed którym stają strony: katolicka i mużulmańska – decydują się na zawarcie małżeństwa, nieocenioną wartość posiada odpowiednie, indywidualne przygotowanie do życia w takim związku, ściśle określone w prawie partykularnym tak co do formy, czasu trwania i środków pastoralnych, jak co do osób odpowiedzialnych za jego przeprowadzenie. Wreszcie, aby korzystanie przez stronę katolicką i mużulmańską z prawa do zawarcia małżeństwa przyniosło oczekiwany pomyślny skutek w formie harmonijnego pożycia małżonków, wzajemnego uświęcenia stron, ich współpracy w procesie wychowania potomstwa, otwarcia się małżonków i innych członków rodziny na wartości, które niosą ze sobą obie religie, bezwzględnie potrzeba zagwarantowania stronom stosownej, stałej opieki duszpasterskiej.

Le mariage avec un musulman

Il est vrai que la célébration du mariage canonique avec un musulman n'est pas un phénomène nouveau dans la pratique ecclésiale. Néanmoins, une affluence des adeptes de l'Islam dans des milieux jusqu'à présent en principe chrétiens, est l'effet de l'intensité de certains phénomènes sociaux et ne peut ne pas avoir d'influence sur la fréquence de ces célébrations. Cette affluence permanente des musulmans est liée, entre autres, aux phénomènes sociaux suivants: l'ouverture des frontières séparants les Etats, l'émigration en masse des travailleurs à la

recherche d'asile, la diversité des formes de communication entre les personnes, le tourisme international bien développé, l'échange international d'étudiants, l'épanouissement de l'échange commercial international et l'occupation en masse des travailleurs étrangers.

La grande probabilité de l'augmentation du nombre des mariages avec un musulman doit être répercutée par un engagement convenable de l'Église. Cet engagement, législatif et pastoral apparaît à plus forte raison comme une action évidente et urgente. Des signaux, de plus en plus fréquents des fidèles, montrent à l'opinion publique des problèmes conjugaux, concrets et spécifiques, que doivent résoudre ceux qui vivent dans des unions conjugales avec un musulman. Bien plus, une seule conscience des menaces et des tâches singulières qui paraissent devant un époux catholique qui est uni à un musulman par le mariage, doit être un motif suffisant de l'intérêt plus précis du législateur ecclésiastique et du pasteur d'âmes à cette question vitale.

Avant tout, il est indispensable d'avoir ici une détermination des principes concernant : la préparation au mariage avec un musulman, la célébration de ce mariage, la pastorale familiale dans ce cas. Les principes généraux et particuliers, donnés par un législateur, surtout le législateur particulier, précisant les questions mentionnées, doivent être une résultante entre, la reconnaissance et la protection du droit de l'homme à la liberté du choix de la religion, et l'assurance du bien de la foi de la partie catholique et du bien du mariage et de la famille qui sont divisés au plan idéologique.

Le pasteur est obligé avant tout d'instruire les fidèles des menaces qui peuvent porter atteinte à leur foi et à leur union conjugale. En effet, un mariage avec un musulman implique des différences : la culture générale, la manière de percevoir le mariage, la façon d'envisager l'éducation d'un enfant, la compréhension du rôle des époux etc. Si les fiancés catholiques et musulmans (qui ont bien délibéré sur ce qui est commun et ce qui est différent dans leurs religions et qui ont pris connaissance de défis particuliers) se décident à se marier, la préparation immédiate à la célébration du mariage, individuelle et prescrite strictement par la loi particulière, possède une valeur inestimable. Enfin, pour que l'exercice d'un droit à se marier apporte, dans ce cas, la vie commune harmonieuse, la sanctification réciproque des époux, la collaboration des parents à la tâche de l'éducation, l'ouverture d'esprit des membres de la famille à comprendre et à admettre ce qui est de valeur aux deux religions, il faut garantir absolument aux époux la pastorale post-matrimoniale permanente.